

Bizakodók és gyanakvók: biztonságérzet és áldozattá válás Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban

Róbert Péter

(In.: Társadalmi Riport 2020, szerk.: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György, Budapest)

1. Bevezetés: a tanulmány tárgya

Egy szélesen értelmezett jóllét fogalom keretében nyilvánvalóan helye van a biztonságnak. Életminőségünk rosszabb lesz attól, ha úgy érezzük, hogy nem vagyunk biztonságban. A biztonság hiánya félelmet és aggodalmat szül és ez negatívan hat az életminőségre. A biztonság tág fogalom, az emberek a leggyakrabban talán az anyagi biztonságra gondolnak, de fontos a munka biztonsága is. Természetesen az is fontos mindenkinek, hogy biztonságban tudja a családját és a szeretteit. Ebben az írásban a biztonság ennél szűkebb formában szerepel, mondhatni fizikai értelemben, mint a bűnözéshez kapcsolódó áldozattá válás kockázata.

Nem lenne értelme belemenni annak mérlegelésébe, hogy miféle biztonságok, vagy azok hiánya befolyásolja jobban vagy kevésbé az étellel való elégedettséget – ez nyilván nagyon függ az egyéntől. Bár készültek ilyen becslések és van olyan kutatási eredmény, amerikai *General Social Survey* (GSS) adatokon, amely szerint például egy rablás áldozatává válni felér egy kisebb egészségi állapot romlással, nagyjából hasonló mértékű elégedettség rombolást okoz (Cohen, 2008).

Az ilyen értelemben vett biztonság (félelem az áldozattá válástól) megjelenik a *Stiglitz-jelentésben* (*The Stiglitz Report*) is, amely a szorosan vett gazdasági növekedésen és a GDP értéken túlmutatóan a jóllét szempontjából fontos társadalmi jelenségek széles tárházát tekinti át (Stiglitz, 2010). A téma tehát nem kizárólag kriminológiai jellegű, hiába a biztonság és a bűnözés kapcsolatáról van szó, a hangsúly mégsem az adatszerű bűnügyi statisztikákon, rendőrségi jelentéseken van. Inkább egy szociológiai megközelítésről lehet beszélni, olyan lakossági adatokra építve, amelyek arra vonatkoznak, hogy különböző országokban élő embereknek milyen személyes tapasztalataik vannak bűnesetekkel, áldozattá válással kapcsolatban. Másrészt ez a meg-

közelítés egy ennél szubjektívebb indikátort használ fel, nevezetesen, hogy különböző országokban élő emberek mennyire félnek attól, hogy bűnesetek áldozataivá válhatnak. Biztonságról tehát szubjektív értelemben van szó, valójában a biztonságérzetről. Ez egyértelműen egy érzelmi és pszichés reakció a veszély fennállásának lehetőségére, miközben az áldozattá válás ennél tárgyyszerűbb, objektív tény.

Az áldozattá válással kapcsolatban felmerül az adatok megbízhatóságának kérdése is. Egy lehetséges feltételezés, hogy a szociológiai kutatások anonim lakossági adatai az áldozattá válás tapasztalatáról teljesebbek, mivel megjelennek olyan esetek is, amelyeket az emberek nem jelentettek, és így kima radnak a hivatalos bűnügyi statisztikákból (*Balkin, 1979*). Az ilyen adatok szisztematikus összehasonlítása a hivatalos bűnügyi statisztikákkal ugyanakkor nem feltétlen mutat jelentős eltérést; nem zárható ki, hogy még a lakossági bevalláson alapuló adatok is alulbecsültek. Ez valószínűbb olyan „kényes” bűnesetknél, ahol a látencia magasabb (droghasználattal összefüggő esetek, szexuális bűncselekmények), illetve bizonyos válaszadó csoportoknál (fiatalok, etnikai kisebbségek) (*Thornberry–Krohn, 2003*). Survey jellegű kutatások esetében előfordulhat a nem válaszolók esetében egy olyan szisztematikus torzító hatás, hogy korábbi áldozatok vagy az áldozattá válástól jobban féltő személyek inkább elzárkóznak a részvételtől és ezért a survey adatok alulbecslik az áldozattá válást, illetve kedvezőbb képet mutatnak a biztonságérzetről (*Junger-Tas–Marshall, 1999, 309. o.*).

Mindenesetre ezt a két mutatót explicit formában használja a Stiglitz-jelentés is. Sőt a szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy az áldozattá válás tapasztalata és a biztonságérzet hiánya nem feltétlen kapcsolódik össze. Egy másik összefüggés pedig azt mutatja, hogy a félelem az idősebb és gazdagabb emberek körében erősebb, miközben a fiatalabb és szegényebb emberek körében alacsonyabb (*Stiglitz és szerzőtársai, 2009, 195. o.*). Jelen tanulmány ellenőrzi a fentebbi állításokat Magyarország, illetve más európai országok esetében, de figyelembe veszi az egyének más jellemzőit is, mint például a nem, a lakóhely vagy az iskolai végzettség.

A szakirodalom alapján a biztonságérzetet jelentősen meghatározza egy kontextuális jellemző, nevezetesen a bizalom. *Walklate* (1998) kvalitatív, interjúkon alapuló kutatása szerint az áldozattá válástól való félelem összefügg a (lokális) közösséghez való viszonytal, s ez lényegében az emberekben való bizalom mértékét jelenti. Az egyén és a közösség kedvezőtlen viszonya érhető tetten számos olyan érzetben, mint a fenyegetettség, sebezhetőség, a társadalmi bizalom romlása (*Gray és szerzőtársai, 2011*). Más kutatások a bizalmi kapcsolatot intézményi szempontból közelítik. Korábbi és frissebb vizsgálatok háromféle intézményi bizalmi hatást próbáltak elkülöníteni: a

bíróságok igazságossága, a rendőrségbe vetett bizalom, a bűnüldözési rendszer iránti bizalom (*Dull–Wint, 1997; Sprott–Doob, 1997; Singer és szerzőtársai, 2019*). A *World Happiness Report 2020* arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendőrségbe vetett bizalom egy lehetséges „közbülső tényező” a hiányzó biztonságérzetnek a jólétre gyakorolt hatásában (*Helliwell és szerzőtársai, 2020, 39. o.*).

Az elemzés kiterjed a bizalom kontextuális hatásának vizsgálatára is. Miközben nyilvánvaló, hogy ez a kapcsolat összefügg a bizalom (eltérő) mértékével a különböző országokban, az erre vonatkozó szakirodalmi áttekintésre itt nincs mód, mivel nem a bizalom a tanulmány központi témája. Magyarország vonatkozásában azonban érdemes röviden utalni néhány korábbi elemzésre. *Boda–Medve–Bálint* (2012) kimutatja, hogy mind a személyközi, mind az intézményi bizalom szintje Magyarországon (és más volt szocialista országokban) alacsonyabb, mint a legtöbb nyugat-európai országban, főleg a skandináv országokhoz képest. Ugyanakkor a bizalom társadalmi-demográfiai meghatározói nem különböznek lényegesen. Ez a kérdés főleg a jövedelem és a jövedelmi egyenlőtlenségek szempontjából érdekes. Magyarországon például úgy alacsony az intézményi bizalom szintje, hogy a jövedelmi különbségek nem magasak (*Medve–Bálint–Boda, 2014*). Mivel ebben az elemzésben a rendőrség iránti bizalom szerepéről van szó, érdemes ebből utalni arra, hogy a nem politikai intézményekbe vetett bizalom általában valamivel magasabb, mint a politikai intézményekbe vetett bizalom és mértéke is kevésbé változó (*Medgyesi–Boda, 2018*).

2. Adatok, változók, módszertan

A tanulmány a *European Social Survey (ESS)* adatait használja. A cél az volt, hogy minél több felvétel adatai alapján, minél nagyobb esetszámokkal, hosszabb időszorral lehessen dolgozni. Ehhez egyrészt rendelkezésre álltak az ESS első hét hullámának összemásolt adatai; ez években tekintve 2002 és 2014 közti adatokat jelent. Ehhez kellett hozzámásolni a 2016. és 2018. évi adatokat az ESS 8. és 9. hullámának felvételeiből.¹ Az így keletkezett adatbázis összesen kilenc hullám alapján 16 évet fed le 2002 és 2018 között. Az ESS adatfelvételekben előforduló eredeti országok közül csak azok szerepelnek ebben vizsgálatban, amelyek benne voltak (szinte) valamennyi hullám-

¹ Formálisan az ESS1-7e01, ESS8e02 és ESS9e01_2 jelű letölthető adatbázisokról van szó. A hivatalos adatforrás az *NSD – Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC*.

ban. Ez 18 országot jelent, köztük 5 olyan ország van, amely egyetlen felvételtől és 1 olyan ország van, amely két felvételtől is hiányzik. Az adatfelvételek oldaláról nézve a 9. hullám eddig közzétett adataiból négy olyan ország is hiányzik, amely részét képezi ennek az elemzésnek. Összességében közel 300 ezer kérdezett válasza alapján készült el ez az elemzés.²

Az ESS alapkérdőívében két sztenderd kérdés szerepel, amelyek az áldozattá válás tapasztalatára, illetve az ehhez kapcsolódó félelemre vonatkoznak; ezek a tanulmány függőváltozói.

1. „Volt-e Ön vagy háztartásának valamelyik tagja betörés, lopás vagy erőszakos támadás áldozata (az elmúlt 5 évben)?” Válaszlehetőségek: igen / nem.

2. „Mennyire biztonságos ezen a környéken sötétedés után egyedül sétálni?” Válaszlehetőségek: nagyon biztonságos / biztonságos / nem biztonságos / egyáltalán nem biztonságos.

A két kérdés összefüggésének vizsgálatára erre a célra létrehozott egyszerű tipológia szolgál:

- nem volt áldozat, biztonságban érzi magát („nagyon biztonságos” és „biztonságos” válaszok);
- áldozat volt, mégis biztonságban érzi magát („nagyon biztonságos” és „biztonságos” válaszok) – őket neveztük *bizakodóknak*;
- nem volt áldozat, mégsem érzi biztonságban magát („nem biztonságos” és az „egyáltalán nem biztonságos” válaszok) – őket neveztük *gyanakvóknak*;
- áldozat volt, nem érzi biztonságban magát („nem biztonságos” és az „egyáltalán nem biztonságos” válaszok”).

A bizalom tekintetében a személyközi (emberekkel szembeni) és az intézményi (a rendőrségre vonatkozó) kérdések szintén az alapkérdőívbeli valók.

3. „Általánosságban Ön mit mondana: A legtöbb emberben meg lehet bízni, vagy inkább azt, hogy nem lehetünk elég óvatosak az emberi kapcsolatokban? Helyezze el véleményét a skálán, ahol a 0 azt jelenti, hogy nem lehetünk elég óvatosak, a 10 pedig azt, hogy a legtöbb ember megbízható”.

4. „Ön személy szerint mennyire bízik meg a rendőrségben? A 0 azt jelenti, hogy Ön egyáltalán nem bízik az adott intézményben, a 10 pedig azt jelenti, hogy teljesen megbízik benne.”

Demográfiai, illetve társadalmi jellemzőként szerepel az elemzésben a kérdezett neme, életkora, lakóhelye, iskolai végzettsége és szubjektív anyagi helyzete.

² Az egyes adatfelvételi hullámokra és azokban az egyes országokra vonatkozóan az ESS honlapja ad visszamenőleges tájékoztatást a mintavételi módszerről (ami sztenderd az ESS esetében), a változó válaszadási arányokról, az alapsokaságról (a mintavételi keret állandó, a 15 évesnél idősebb lakosság).

Módszertanát tekintve a tanulmány egyszerű leíró eszközökkel dolgozik. Először az országok közti különbségekről (rangsorról) lesz szó az áldozattá válás előfordulását és a biztonságérzetet tekintve. Ezt követi a társadalmi és demográfiai különbségek bemutatása, keresztábrákból származó statisztikák alapján, különválasztva a magyar adatokat. Végül a biztonságérzet és a bizalom kapcsolatának vizsgálatára kerül sor szórásanalízissel (varianciaanalízis). A módszer egyfelől megadja a 0-tól 10-ig terjedő skálák átlagértékei közti különbségeket a biztonságérzet mértéke szerint, vagyis hogy milyen szintű biztonságérzethez milyen mértékű bizalom kapcsolódik Magyarországon és a többi 17 európai országban. Másfelől a bizalomskálák és a biztonságérzet közti kapcsolatot kifejező Eta értékek, alapján kerülnek az országok összehasonlításra, ismét rangsor formájában.

3. Eredmények

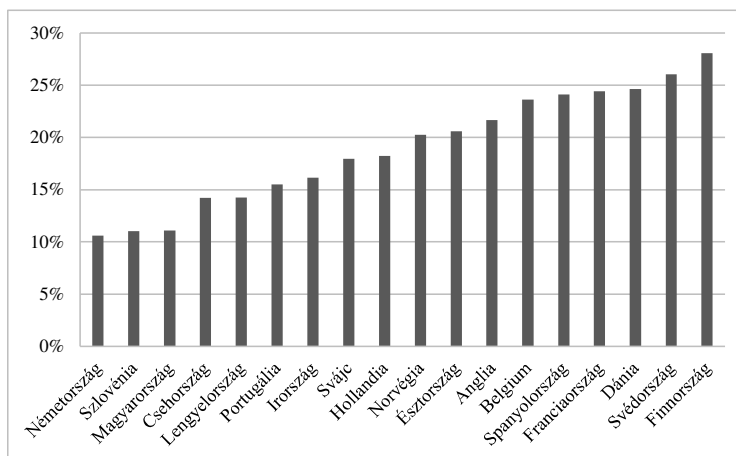
3.1. Áldozattá válás és biztonságérzet: országok közti különbségek

Azok aránya, akik az elmúlt 5 évben áldozattá váltak, annak alapján, ahogy az egyes országok válaszadói arról beszámoltak, 10 százalék és 28 százalék között mozog, az átlag kevéssel 20 százalék alatt van. Az *1. ábra* alapján magas gyakorisági arányok mutatkoznak a skandináv országokban és alacsonyabbak az arányok Németországban, valamint több volt szocialista országban, köztük Magyarországon.

A biztonságérzet esetében az országok közti különbségek mintázata ettől eltér. A felkínált négy válaszlehetőség alapján a túlnyomó többség, 80 százalék úgy érzi, hogy lakóhelye környékén biztonságos sötétedés után egyedül sétálni. Ezen belül 52 százalék azok aránya, akik szerint „csak” biztonságos és 28 százalék azok aránya, akik ezt nagyon biztonságosnak találják.

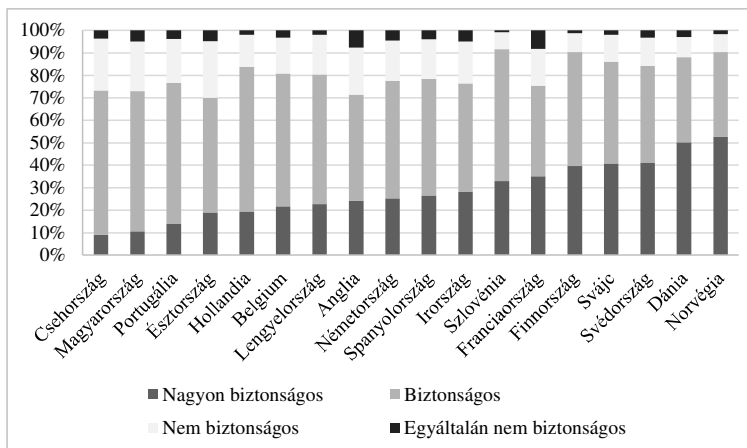
A *2. ábrán* az országok sorrendje ez utóbbi érték szerint szerepel. Ebben az értelemben a biztonságérzet magas a skandináv országokban, köztük azokban is, ahol sokan mondták, hogy bűnügy áldozatává váltak. Különösen kevesen, 15 százalék alatti arányban érzik magukat nagyon biztonságban a cseh, magyar és portugál válaszadók. A magyar adat kerekén 10 százalék, ami kicsit több mint a harmada az országok átlagának. Lehet persze mondani, hogy a biztonságérzet Magyarországon a válaszok alapján összességében nem alacsony, mivel 62 százalék szerint azért biztonságos sötétedés után sétálni a lakóhelyükön. A *2. ábrán* legfelül szerepel azok aránya, akik szerint ez egyáltalán nem biztonságos. A teljes minta átlag itt 5 százalék alatt van; ez Anglia és Franciaország esetében magasabb kicsit.

1. ábra. Az áldozattá válás előfordulása 18 európai országban, 2002–2018 (százalék)

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

2. ábra. A biztonságérzet mértéke 18 európai országban, 2002–2018 (százalék)

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

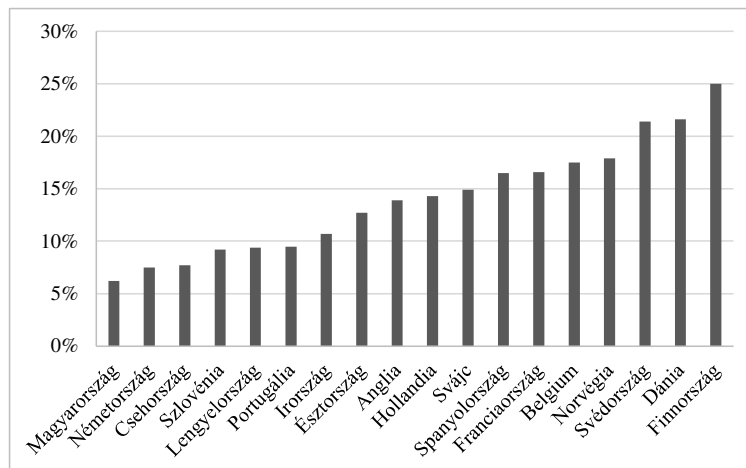
Az 1. és 2. ábra és az országok eltérő sorrendje alapján nem tűnik úgy, hogy a biztonságérzet feltétlen azoknak a körében alacsonyabb, akiknek kedvezőtlen tapasztalataik voltak, és már egyszer áldozattá váltak. A múltbéli áldozattá válás nem szükségszerűen csökkenti a biztonságérzetet, illetve nem okvetlenül azok érzik magukat biztonságban, akik nem váltak korábban áldozattá. Ez megfelel annak, amit *Stiglitz és szerzőtársai* (2009) állapítottak meg. Ugyanakkor a tapasztalat és az attitűd kapcsolata jelentős. A kialakított tipológia esetében a legnagyobb, kétharmados csoportot azok alkotják, akiknél az objektív és a szubjektív kérdés „összhangban” van, vagyis nem voltak áldozatok és biztonságban érzik magukat. Ez persze részben abból adódik, hogy a válaszolók nagy többsége (80 százalék) nem számolt be áldozattá válásról.

A másik „következetes” típus, akik beszámoltak bűnesetről és nem érzik magukat biztonságban, egy kis létszámú csoport, mindössze 5 százalék. A két érdekes kategória, az „bizakodók”, akik ugyan áldozattá váltak, de mégis biztonságban érzik magukat és a „gyanakvók”, akik nem érzik magukat biztonságban, bár nem voltak negatív tapasztalataik. Az előbbieket átlagban 14 százalékot, az utóbbiak 15 százalékot jelentenek a teljes mintában. A 3. és 4. ábra az országok közti különbségeket mutatja e két csoport esetében.

A két ábra közel ellentéte egymásnak. A bizakodók aránya a skandináv országokban a legmagasabb és szintén ott a legalacsonyabb a gyanakvók aránya is. Mindkét típus esetében Magyarország helyezkedik el az ellentétes pólusokon; a legalacsonyabb (6 százalék) azon válaszadók aránya, akiknek biztonságérzete magas annak ellenére, hogy korábban áldozattá váltak, illetve a legmagasabb (22 százalék – Észtországgal együtt) azok aránya, akiknek biztonságérzete alacsony, annak ellenére, hogy nem voltak korábbi rossz tapasztalataik bűnözőkkel.

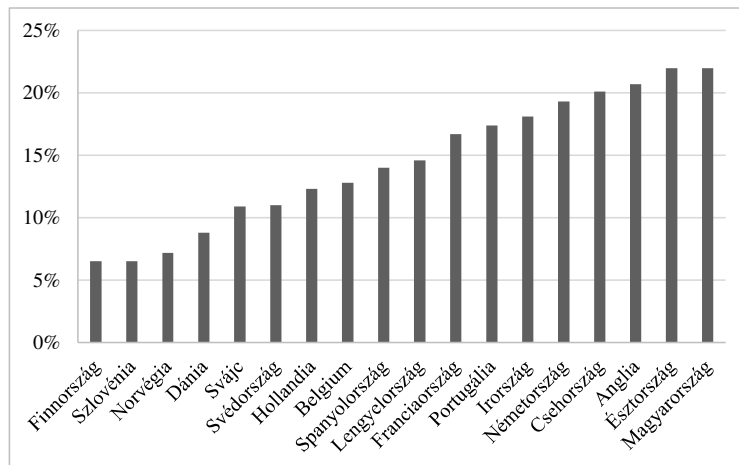
Ahogy szó volt róla, az eredményeket befolyásolja az áldozattá válás aránya. Ez az arány magasnak mutatkozott a skandináv országokban, ahol ennek ellenére mégis magas a biztonságérzet. Ebben az összefüggésben a magyar adatokat érdemes összevetni a szlovén adatokkal. Mindkét országban alacsony arányban számoltak be áldozattá válásról, de Szlovénia mind a bizakodók, mind a gyanakvók rangsorának vége felé helyezkedik el, miközben Magyarország zárja a bizakodó rangsorát és vezeti a gyanakvókét.

3. ábra. Bűneset áldozata volt, mégis biztonságban érzi magát – a bizakodók aránya 18 európai országban, 2002–2018 (százalék)

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

4. ábra. Nem volt bűneset áldozata, mégsem érzi biztonságban magát – a gyanakvók aránya 18 európai országban, 2002–2018 (százalék)

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

3.2. Áldozattá válás és biztonságérzet: az egyéni jellemzők szerepe

Korábbi kutatások felhívják a figyelmet arra, hogy mind az áldozattá válás (ténye vagy ennek említése egy adatfelvétel során), mind a biztonságérzet, valamint ezek kapcsolata függ a válaszadó egyéni jellemzőitől, demográfiai tényezőktől (nem, életkor, lakóhely), illetve társadalmi tényezőktől (iskolázottság, anyagi helyzet). Ezeket az összefüggéseket mutatja be az *1. táblázat*.

A fejlécben szerepel az öt kvázi függőváltozó: azok aránya, akik bevállalásuk szerint áldozattá váltak; a magukat (egy sötétedés utáni séta alkalmával) nagyon biztonságban érzők, illetve azok, akik nem vagy egyáltalán nem érzik magukat biztonságban,³ valamint a két „ellentmondásos” típus (bizakodók és gyanakvók) az áldozattá válás és biztonságérzet viszonyában.

A demográfiai jellemzőket tekintve, a férfiak és nők közti különbség egyértelmű, a férfiak inkább, a nők kevésbé érzik magukat biztonságban, a férfiak magasabb arányban bizakodóak, a nők inkább gyanakvóak. Az életkor szerinti különbségek is megfelelnek a várakozásnak, az idősebbek biztonságérzete alacsonyabb, mint a fiataloké és ők inkább gyanakvók, mint bizakodók. Áldozattá válásról nagyobb arányban számolnak be a nagyvárosban, mint a vidéken élők. A biztonságérzet vidéken erősebb, a városban, nagyvárosban élők biztonságérzete kisebb. Ugyanakkor mind a bizakodó, mind a gyanakvó típus inkább városi, ami részben adódhat abból, hogy ott magasabb volt az áldozattá válás mértéke is.

Markáns különbség mutatkozik iskolai végzettség szerint. Egyrészt az iskolázottság szintjének emelkedésével csökken azok aránya, akik áldozattá válásról számolnak be. Másrészt a magasabb iskolai végzettségűek, főleg a diplomások biztonságérzete erősebb, mint a kevésbé iskolázottaké. Jóllehet a diplomások közül váltak a legmagasabb arányban áldozattá a válaszolók, mégis ők szerepelnek kiemelten magas arányban a bizakodók és alacsony arányban a gyanakvók között, miközben a helyzet éppen fordított a kevésbé iskolázottak esetében.

³ A biztonságérzet esetében nem szerepel az *1. táblázatban* a „biztonságos” válaszkategória, amelybe a válaszadók fele tartozott, viszont a két megadott kategória képviseli a két pólust.

1. táblázat. Az áldozattá válás és a biztonságérzet összefüggése a válaszolók egyéni jellemzőivel európai 18 országban, 2002–2018 (százalék)

Társadalmi-demográfiai változók	Áldozattá vált	Biztonságérzet „nagyon”	Biztonságérzet „nem” és „egyáltalán nem”	Bizakodó*	Gyanakvó**
Minta átlag	18,8	27,9	20,1	13,8	15,0
Neme					
Férfi	19,3	37,4	11,2	16,1	7,9
Nő	18,3	19,2	28,2	11,6	21,4
Életkora					
15–30 éves	23,0	28,6	19,2	17,1	13,3
31–50 éves	20,7	30,5	16,8	15,8	11,9
50–70 éves	16,9	27,4	20,7	12,0	15,8
70 évnél idősebb	11,0	20,6	29,0	6,5	24,4
Lakóhelye					
Nagyváros	23,4	22,0	25,1	16,1	17,7
Város	18,9	24,0	22,8	13,4	17,2
Vidék	15,2	35,6	13,9	12,3	11,0
Iskolai végzettség					
Alapfokú	14,1	21,5	29,1	8,1	23,1
Szakképzés	16,4	24,9	22,2	11,3	17,2
Érettségi	18,8	27,5	19,6	13,8	14,6
Felsőfok	23,0	34,2	14,2	18,5	9,7
Anyagi helyzet					
Kényelmesen él	19,6	36,9	14,1	16,0	10,5
Kijön a jövedelméből	17,8	25,2	19,7	13,1	15,0
Nehezen él	18,7	19,0	28,8	11,3	21,2
Nagyon nehezen él	21,2	18,4	35,1	11,5	25,4

Megjegyzés: A táblázatban szereplő százalékos értékek az mutatják, hogy a táblázat oldalbontásában szereplő egyes csoportokon belül milyen arányban vannak jelen a vizsgált változók. A félkövér számok szignifikáns felülreprezentáltságot, a dőlt számok szignifikáns alulreprezentáltságot jeleznek az igazított reziduális cellaértékek alapján. *Bizakodó: áldozat volt, mégis biztonságban érzi magát. **Gyanakvó: nem volt áldozat, mégsem érzi magát biztonságban.

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

Az anyagi helyzet tekintetében egy szubjektív mérésről van szó, ahol a kérdezett minősíti életkörülményeit négy válaszlehetőség szerint. Érdekes módon áldozattá válásról a pólusokon levők számolnak be a gyakrabban: azok, akik kényelmesen, de még inkább azok, akik nagyon nehezen élnek. Ugyanakkor nem a jómódúak félnek jobban, hanem azok a válaszadók, akik magu-

kat rosszabb helyzetben levőnek minősítik. Lehet, ez azért van, mert a biztonságérzet mérése (sötétedés után egyedül sétálni), általánosabb és nem irányul egyértelműen anyagi-vagyoni támadásra. Hasonlóképpen a kényelmesen élők inkább bizakodók, miközben a nehezen vagy nagyon nehezen élők inkább gyanakvók, az áldozattá válás és a biztonságérzet kapcsolatát tekintve.

A bemutatott társadalmi és demográfiai összefüggések Magyarország esetében is hasonlóan alakulnak, legyen szó a nemek, a korcsoportok vagy a lakóhely szerinti különbségekről. Ezeken a területeken a magyar válaszolók adatai nem térnek el érdemben a többi európai ország válaszadóitól és nem mutatkozik összetételei különbség sem; még a lakóhely településtípus szerinti besorolása esetében sem, ami az urbanizáltság fokának mérésére szolgál. Nem ez a helyzet az iskolázottság és a szubjektív anyagi körülmények esetében. Magyarországon (és más volt szocialista országokban, illetve a mediterrán országokban) a diplomások aránya alacsonyabb, mint a skandináv, a nyugat-európai vagy az angolszász országokban. Nagyon jelentős a különbség a szubjektív anyagi helyzet esetében; Magyarországon a legmagasabb (12 százalék) azok aránya, akik nagyon nehezen élnek és további 30 százalék érzi úgy, hogy nehezen él, miközben a legalacsonyabb (7 százalék) azok aránya, akik megítélésük szerint kényelmesen élnek. Az áldozattá válás és a biztonságérzet kontextusa tehát főleg az életkörülményeket tekintve Magyarországon eltér. Magyarország és a többi 17 ország ebből a szempontból kerül összehasonlításra a 2. táblázatban.

A diplomás válaszadók Magyarországon is nagyobb arányban jelezték, hogy bűneset áldozatai voltak az elmúlt 5 évben. Különbség mutatkozik viszont a biztonságérzet terén. Magyarországon a magukat nagyon biztonságban érzők nincsenek felülreprezentálva a diplomások csoportjában. A biztonságérzet azért összességében náluk is átlag feletti, alulreprezentáltak azok között, akik nem érzik magukat biztonságban. Végül a bizakodók és a gyanakvók típusai esetében is hasonlóak a magyar diplomások más országok diplomásaihoz.

Az önbesorolásuk szerint kényelmesen élők Magyarországon egy igen szűk csoportot alkotnak, s átlag feletti arányban jelezték, hogy áldozattá váltak. Ez – hasonlóan a többi országhoz – fennáll a nagyon nehezen élők csoportjában is. Biztonságérzet tekintetében a mintázat Magyarországon is ugyanaz: a jómódúak kevésbé tartanak az áldozattá válástól (egy sötétedés utáni séta alkalmával), mint a szegények. De az átlagtól való eltérések különbségei valamivel kisebbek a magyar adatok esetében. A bizakodó és gyanakvó típusok is jellegzetesen elválnak az önbesorolásos anyagi életkörülmények mentén. Az átlagtól való eltérések terén viszont itt is megjelenik valami

magyar sajátosság a kényelmesen élők esetében: jobban felülreprezentáltak a bizakodó és jobban alulreprezentáltak a gyanakvó típusban.

2. táblázat. Az áldozattá válás és a biztonságérzet összefüggése a válaszolók diplomás végzettségével és anyagi helyzetével: Magyarország összehasonlítása a többi európai országgal, 2002–2018, (százalék)

Társadalmi-demográfiai változók	Áldozattá vált	Biztonságérzet „nagyon”	Biztonságérzet „nem” és „egyáltalán nem”	Bizakodó*	Gyanakvó**
Diplomás					
Magyarország	15,4	10,7	20,6	10,2	15,3
többi ország	23,2	34,9	14,0	18,8	9,5
Kényelmesen él					
Magyarország	13,8	15,2	15,3	10,0	11,7
többi ország	19,7	37,2	14,1	16,1	10,5
Nehezen él					
Magyarország	10,5	8,3	33,0	4,9	27,3
többi ország	19,6	20,2	28,3	12,0	20,6
Nagyon nehezen él					
Magyarország	12,5	10,2	37,8	5,1	30,6
többi ország	22,6	19,6	34,7	12,5	24,6
Átlag					
Magyarország	11,1	10,6	26,9	6,2	22,0
többi ország	19,2	28,8	19,7	14,2	14,6

Megjegyzés: A táblázatban szereplő százalékos értékek az mutatják, hogy a táblázat oldalbontásában szereplő egyes csoportokon belül milyen arányban vannak jelen a vizsgált bűnügyi helyzetek. A **félkövér** számok szignifikáns felülreprezentáltságot, a *dőlt* számok szignifikáns alulreprezentáltságot jeleznek az igazított reziduális cellaértékek alapján. A szürkével kiemelt esetekben mutatkozik eltérés a magyar adatok tekintetében (lásd szöveg). **Bizakodó*: áldozat volt, mégis biztonságban érzi magát. ***Gyanakvó*: nem volt áldozat, mégsem érzi magát biztonságban.

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

3.3. Biztonságérzet és bizalom kapcsolata

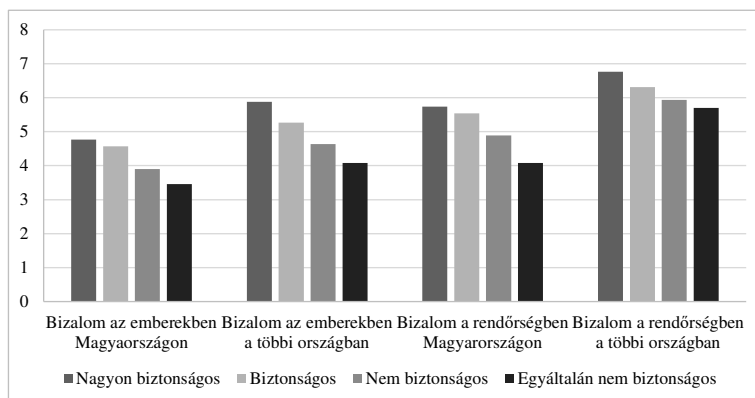
A hivatkozott szakirodalom alapján a biztonságérzet nem kevésbé bizalmi kérdés, vagyis összefügg a személyközi (emberekbe vetett) és az intézményi (jelesül a rendőrségbe vetett) bizalommal. Ennek az összefüggésnek a vizsgálatára szolgál a kétféle bizalom változó átlaga a biztonságérzet négy fokozata szerint, valamint a bizakodó, illetve gyanakvó típusok szerint – mind a

18 vizsgált ország esetében. Ez a „teljes kép” viszont valószínűleg áttekinthetetlen lenne, ezért ismét a magyar adatok eltérése kerül az elemzés középpontjába. Az 5. és 6. *ábra* a személyközi és a rendőrség iránti bizalom fokát (átlagértékek a 0–10 fokú skálákon) a biztonságérzet mértéke szerint (nagyon – egyáltalán nem), valamint a bizakodó–gyanakvó kettősség tükrében mutatja be. Az ábrákon külön szerepelnek a Magyarországra és a többi 17 európai országra vonatkozó átlagok.

Ezeknek az adatoknak az alapján egyfelől jól látszik, hogy a válaszadók jobban bíznak a rendőrségben, mint az emberekben, azaz alacsonyabb a személyközi bizalom, mint az intézményi bizalom (adott formája). Másfelől kiderül, hogy a bizalom foka alacsonyabb Magyarországon, mint a többi itt vizsgált ország átlagában, mindkét bizalomskála esetében. Tartalmilag szintén egyértelmű a biztonságérzet és a bizalom összefüggése is. A bizalomskálákon – akár az emberekre, akár a rendőrségre vonatkozóan – annál alacsonyabbak az átlagértékek, minél kevésbé érzi magát valaki biztonságban (egy sötétedés utáni séta alkalmával). Nem ennyire egyértelmű kép rajzoldódik ki viszont a „bizakodó” és a „gyanakvó” típus összehasonlításakor – legalábbis a rendőrségbe vetett bizalom esetében. A személyközi bizalom ugyanúgy „működik”, a bizakodók jobban bíznak az emberekben, mint a gyanakvók – miközben ez az összefüggés Magyarországon alacsonyabb általános bizalmi szint mellett áll fenn. A rendőrségi iránti bizalom esetében viszont Magyarországon nincs szignifikáns különbség, és a bizalom szintje a többi 17 ország átlagához viszonyítva is csak kevéssel tér el.

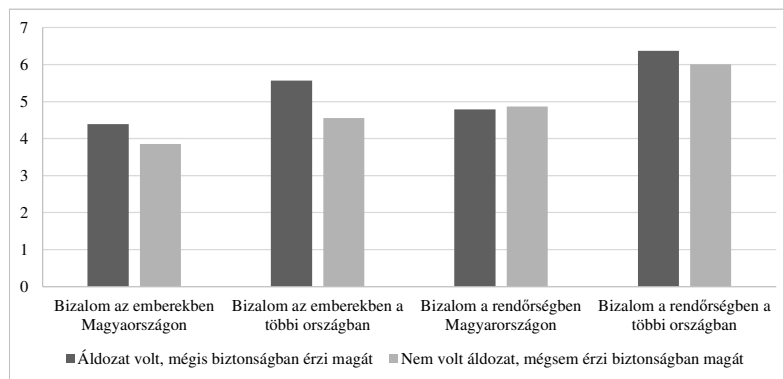
Az emberekkel és a rendőrséggel szembeni bizalom, valamint a biztonságérzet összefüggését jellemző mutató az Eta érték, amely a szórásanalízis eredményeként megadja, hogy a bizalom foka és a biztonságérzet mértéke, illetve jellege milyen mértékben függnek össze. Itt gyakorlatilag négy értékről van szó, amely a kapcsolat erősségét mutatja a kétféle bizalmi skála (emberek, rendőrség), illetve a kétféle biztonságérzet (annak mértéke, illetve az áldozattá válás és a biztonságérzet kombinációja) között. A 7. és 8. *ábrán* ezen összefüggések erőssége jelenik meg a 18 európai országra vonatkozóan, azokat sorrendbe állítva.

5. ábra. Bizalom az emberekben és a rendőrségben, a biztonságérzet mértéke szerint, Magyarországon és a többi európai országban, 2002–2018 (0–10 fokú skálán mért átlagértékek)

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

6. ábra. Bizalom az emberekben és a rendőrségben, az áldozattá válás és a biztonságérzet viszonyának két típusa szerint, Magyarországon és a többi európai országban, 2002–2018 (0–10 fokú skálán mért átlagértékek)

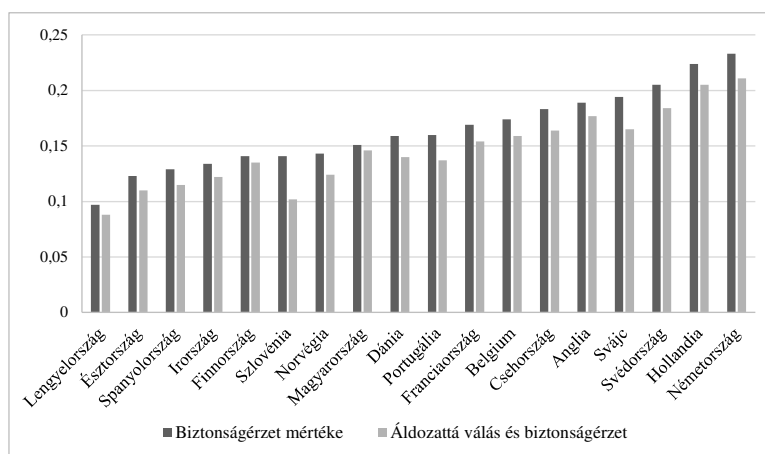

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

A személyközi bizalom tekintetében a legtöbb ország esetében valamivel erősebb a biztonságérzet mértékét kifejező 4-fokú skála, mint az áldozattá válás és a biztonságérzet kapcsolatán alapuló tipológia vonatkozása-

sában. Az országok sorrendje is eszerint alakul. Erősebb a kapcsolat a biztonságérzet és a személyközi bizalom között Németországban, Hollandiában, Svédországban, Svájcban, miközben a ragsor másik végén Lengyelország, Észtország, Spanyolország, Írország áll. Magyarország ennek a rangsornak a középső részén helyezkedik el, és a magyar adatok szerint a személyközi bizalom kapcsolatának szorossága nem különbözik a biztonságérzet mértéke, illetve az áldozattá válást is figyelembe vevő tipológia esetében.

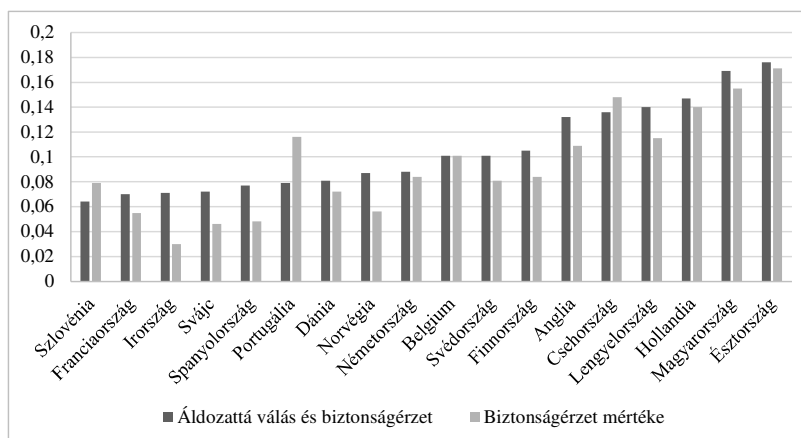
7. ábra. A személyközi bizalom összefüggése a biztonságérzettel, illetve az áldozattá válás és a biztonságérzet összhangjával 18 európai országban, 2002–2018 (Eta értékek)

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

A rendőrségbe vetett bizalom tekintetében valamivel alacsonyabbak az Eta értékek, vagyis gyengébb az összefüggés. Egy másik lényeges eltérés, hogy erősebb a kapcsolat az áldozattá válás és a biztonságérzet összhangján alapuló tipológiával, mint a biztonságérzet mértékével. Az országok sorrendje ennek alapján jelenik meg a 8. ábrán. Erősebb a kapcsolat a rendőrségbe vetett bizalommal Észtországban, Magyarországon, Hollandiában, Lengyelországban, s gyengébb ez a kapcsolat Szlovéniában, Franciaországban, Írországban, Svájcban. Van néhány ország, ahol a biztonságérzet mértékét mutató 4-fokú skálával erősebb az összefüggés, elsősorban Portugáliában, valamint Csehországban és Szlovéniában.

8. ábra. A rendőrségbe vetett bizalom összefüggése a biztonságérzettel, illetve az áldozattá válás és a biztonságérzet összhangjával 18 európai országban, 2002–2018 (Eta értékek)

Forrás: saját számítás az ESS 1–9. hullámainak adatai alapján.

4. Összefoglalás és diszkusszió

A tanulmány középpontjában a biztonságérzet állt, értve ez alatt azt a lehetséges félelmet, hogy valaki bűnelkövetés áldozatává válik. Feltételezhető, hogy nem ez a legnagyobb félelem, amely csökkenti az emberek biztonságérzetét. Valószínű, hogy a legtöbben ennél jobban félnek munkájuk elvesztésétől, egészségi problémáktól, anyagi gondoktól, családjukat, szeretteiket érintő veszélytől. Az itt felhasznált *European Social Survey* adatbázisban szereplő kérdés ráadásul viszonylag alacsony mértékű, de ugyanakkor nagyon általános, kockázatra utal: mennyire biztonságos valakinek sötétedés után egyedül sétálni lakóhelye környékén.

A biztonságérzettel kapcsolatban két feltételezés szerepel az elemzésben. Egyfelől arra lehet számítani, hogy aki egyszer már korábban áldozattá vált egy bűnesetben, annak a biztonságérzete csökken. Másfelől pedig, aki kevésbé bíz más emberekben, illetve a rendőrségben annak szintén kisebb lesz a biztonságérzete. Az adatok ezt a második elképzelést lényegében igazolták. Az első összefüggés viszont nem feltétlen áll fenn. Az itt elemzett 18 európai ország átlagát tekintve a válaszadók közel 30 százaléka nem volt „következetes”; gyanakvó volt, vagyis nem érzete magát biztonságban, még ha korábban

nem is vált áldozattá, vagy bizakodó volt, biztonságban érezte magát akkor is, ha korábban már bűneset áldozatává vált.

Az áldozattá válás, illetve a biztonságérzet mértéke részét képezi a szubjektív jóllét szintjének. Ennek az összefüggésnek a korábbi vizsgálata ugyan csak az ESS adatain kimutatta, hogy az áldozattá válás, illetve az alacsony biztonságérzet csökkenti az étellel való elégedettséget, illetve a boldogság érzetet – különösen a volt szocialista országokban (Róbert, 2017). Terjedelemi okokból ennek a kérdésnek a vizsgálata itt nem szerepel, de a jövőben célszerű lesz újra napirendre tűzni, mivel bővült a vizsgálható időtáv és az elemezhető országok köre.

Részben szintén terjedelmi okokból nem került sor ebben a tanulmányban az áldozattá válás és a biztonságérzet változásának időbeli vizsgálatára 2002 és 2018 között. Ezzel kapcsolatban az ESS-adatok szerint mind Magyarországon, mind a többi országban csökkent azok aránya, akik azt állították, hogy betörés, lopás vagy erőszakos támadás áldozatává váltak, miközben a biztonságérzet szintje növekedett. A kérdés ennél azonban sokkal alaposabb vizsgálatot kíván. Érdemes lenne megvizsgálni a betörésekre, lopásokra, erőszakos támadásokra vonatkozó országos bűnügyi statisztikai adatokat is. Az elemzésben szintén figyelembe kellene venni a romló válaszadási arányokat a különböző országokban, ami az ESS adatfelvételeknél is jelen van, mivel azok az idézett szakirodalom szerint ebben a témában különösen kihatnak az eredményekre. Ez szintén távlati feladat.

Az elemzés alapvetően leíró és feltáró jellegű volt. Az ESS-adatok alapján az áldozattá válás és a biztonságérzet mértéke összefügg, de a kapcsolat mérsékelten erős. Ebben a vonatkozásban a hangsúly az országok közti különbségeken volt, ahol az áldozattá válás és a biztonságérzet „diszharmóniájában” jelentős eltérések mutatkoztak a „bizakodó” és a „gyanakvó” típusba tartozó válaszolók esetében. Észrevehetően kirajzolódnak az országok jellegzetes tömbjei, a skandináv országok és Svájc válaszadói között átlag felett vannak, akiknek bizalomérzete akkor is erős, ha korábban áldozattá váltak. Több volt szocialista országban éppen fordított a helyzet, akkor sem erős a bizalomérzet, ha valakinek nem voltak rossz tapasztalatai korábban: pl. Csehországban, Észtországban, Lengyelországban. Magyarország a vizsgált országok erre vonatkozó rangsorában különösen szélsőséges pozíciót foglal el: itt a legalacsonyabb a biztonságérzet azok körében is, akik nem váltak áldozattá és azok körében is, akik áldozattá váltak. Egy lehetséges magyarázatot erre a társadalmi-demográfiai háttér sajátosságai, illetve a bizalom alacsony mértéke kínál. Bár a magyarok biztonságérzete a válaszolók demográfiai jellemzői mentén olyan, mint más országokban, Magyarország annyiban különleges, hogy a biztonságérzet nemcsak általánosan alacsony, hanem az –

amúgy is kisebb létszámú – társadalmi csoportok, mint a diplomások vagy a magukat jómódúnak tekintők körében is a nemzetközi átlagnál alacsonyabb. Végül az ESS-adatok alapján az itt vizsgált országok esetében egyértelműen igazolódott, hogy a bizalom szerepet játszik abban, hogy valaki biztonságban érzi-e magát. Ez a kapcsolat Magyarország esetében speciális, ugyanis a bizalom és a biztonságérzet alacsony szintjének „halmozódását” mutatja, a hiányok egymást erősítik.

A bemutatott eredmények mögött egyszerű módszertani eljárások állnak. Érdemes a biztonságérzet meghatározóinak további vizsgálatát napirenden tartani és többváltozós statisztikai modellekkel az összefüggések további árnyalatait is feltárni. Elsősorban az ok-okozati viszonyok pontosabb igazolása lenne tanulságos: hogyan kombinálódik az áldozattá válás és a személyes, valamint az intézményi bizalom a biztonságérzet növelésében vagy csökkenésében? Milyen szerepet játszanak a társadalmi-demográfiai különbségek ebben az összefüggésben?

IRODALOM

- Balkin, S. (1979): Victimization Rates, Safety and Fear of Crime. *Social Problems*, Vol. 26. No. 3. 343–358. o.
- Boda Zsolt–Medve-Bálint Gergő (2012): Intézményi bizalom a régi és az új demokráciákban. *Politikatudományi Szemle*, 21. évf. 2. sz. 27–51. o.
- Cohen, M. A. (2008): The Effect of Crime on Life Satisfaction. *The Journal of Legal Studies*, Vol. 37. No. S2. S325–S353 o.
- Dull, R. T.–Wint, A. V. (1997): Criminal Victimization and Its Effect on Fear of Crime and Justice Attitudes. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 12. No. 5. 748–758. o.
- Gray, E.–Jackson, J.–Farrall, S. (2011): Feelings and Functions in the Fear of Crime. Applying a New Approach to Victimization Insecurity. *British Journal of Criminology*, Vol. 51. No. 1. 75–94. o.
- Helliwell, J. F.–Layard, R.–Sachs, J. D.–De Neve, J-E. (szerk.) (2020): *World Happiness Report 2020*. Sustainable Development Solutions Network, New York.
- Junger-Tas, J.–Marshall, I. H. (1999): The Self-Report Methodology in Crime Research. *Crime and Justice* Vol. 25. No. 1. 291–367. o.
- Medgyesi Márton–Boda Zsolt (2018): Intézményekbe vetett bizalom Magyarországon és az Európai Unió országaiban. Megjelent: Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. Társi Zrt., Budapest, 414–433. o.
- Medve-Bálint Gergő–Boda Zsolt (2014): Ki szegényebb, jobban bízik? Az anyagi helyzet, a gazdasági fejlettség és a jövedelmi egyenlőtlenségek hatása az intézményi bizalomra Kelet-Közép-Európában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 4. évf. 4. sz. 56–86 o.
- Róbert Péter (2017): Public Safety and Subjective Well-being. Optimist and Pessimist Scenarios. Előadás az International Society for Quality-of-Life Studies (ISQOLS) 15. konferenciáján (2017. szeptember 28–30.), Innsbruck, Ausztria.

- Singer, A.J.–Chouhy, C.–Lehmann, P.S.–Walzak, J.N.–Gertz, M.–Biglin, S. (2019): Victimization, Fear of Crime, and Trust in Criminal Justice Institutions: A Cross-National Analysis. *Crime & Delinquency*, Vol. 65. No. 6. 822–844 o.
- Stiglitz, J. E.–Sen, A.–Fitoussi, J. P. (2009): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Commission on the measurement of economic performance and social progress, Paris.
- Stiglitz, J. E. (2010): *The Stiglitz report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis*. The New Press, New York.
- Sprott, J. B.–Doob, A. N. (1997): Fear, Victimization, and Attitudes to Sentencing, the Courts, and the Police. *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 39. No. 3. 275–291. o.
- Thornberry, T. P.–Krohn, M. D. (2003): Comparison of Self-Report and Official Data for Measuring Crime. Megjelen: National Research Council: Measurement Problems in Criminal Justice Research: Workshop Summary. The National Academic Press, Washington. D.C.
- Walklate, S. (1998): Crime and Community: Fear or Trust? *The British Journal of Sociology*, Vol. 49. No. 4. 550–569. o.